

Nr 11.

Utlåtande angående verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Enligt § 4 i den för bankoutskottet gällande instruktionen har utskottet att undersöka och granska riksbankens tillstånd och huru densamma styrd och förvaltdad blivit, och bör utskottet därvid med synnerlig uppmärksamhet följa de fullmäktiges åtgärder, som avse metalliska kassans upprätthållande samt myntutväxlingens fortgång och bestånd.

För granskningens verkställande har utskottet tagit del av *dels* fullmäktiges i riksbanken allmänna och särskilda protokoll samt direktionens och industristyrelsens protokoll ävensom protokoll från gemensamma sammanträden med fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, samtliga protokoll för tiden från och med den 10 januari 1948, intill vilken dag ansvarsfrihet beviljats för fullmäktiges i protokollen antecknade beslut och åtgärder, och till början av innevarande års riksdag, *dels* den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om verkställd granskning av riksbankens tillstånd och förvaltning under år 1947, *dels ock* fullmäktiges med utskottets memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1948, ävensom de redogörelser, som av styrelserna för riksbankens avdelningskontor lämnats i avseende å dessa kontors förvaltning under samma år.

I fråga om metalliska kassans ställning, sedelutgivning, in- och utlåningsrörelse ävensom övrig verksamhet vid riksbankens huvud- och avdelningskontor samt vid riksbankens pappersbruk och sedeltryckeri tillåter sig utskottet att för en närmare kännedom om hithörande förhållanden hänvisa till de redogörelser, som lämnats i de berättelser, vilka avgivits av riksdagens revisorer och fullmäktige i riksbanken.

Å sin utlånings- och övriga rörelse under år 1948 har riksbanken erhållit en vinst av 74 111 717 kronor 32 öre.

I avseende härå hänvisas till de specificerade uppgifter beträffande riksbankens vinst- och förlusträkning, som förekomma i fullmäktiges nyssnämnda, av utskottet med memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse.

För den granskning av riksgäldskontorets styrelse och förvaltning, som åligger innevarande års riksdags bankoutskott, har utskottet tagit del av *dels* de allmänna och särskilda protokoll, som blivit förda hos fullmäktige i riksgäldskontoret från och med den 10 januari 1948, intill vilken dag ansvarsfrihet tillerkänts fullmäktige för deras i protokollen antecknade beslut och åtgärder, till och med den 9 januari 1949, ävensom de protokoll, som under samma tid blivit förda vid gemensamma sammanträden med

fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, dels den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om granskning av riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning för tiden 1 juli 1947—30 juni 1948, dels ock fullmäktiges med utskottets memorial nr 2 överlämnade, till 1949 års riksdag avgivna berättelse.

Sedan utskottet numera fullgjort sitt granskningsuppdrag, får utskottet avgiva berättelse över den verkställda granskningen.

1:o.

Valuta- och penningpolitiken.

Utskottet har vid sin granskning av riksbankens verksamhet under år 1948, liksom tidigare varit fallet, särskilt uppmärksammat bankofullmäktiges åtgärder beträffande valuta- och penningpolitiken. En redogörelse härför har lämnats i fullmäktiges berättelse till utskottet angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1948 (bankoutsk. mem. nr 1). Fullmäktiges redogörelse kommer att i det följande kompletteras bl. a. med en översikt av vissa diskussioner i ämnet, som enligt fullmäktiges protokoll förts inom fullmäktige. Såsom en bakgrund till denna översikt vill utskottet först angiva de huvudsakliga dragen i den allmänna ekonomiska utvecklingen under år 1948.

Det ekonomiska läget under år 1948 har i stort sett kännetecknats av samma utvecklingstendenser, som härskade under år 1947. Dessa tendenser ha dock icke under år 1948 framträtt med samma styrka som under närmast föregående år, bl. a. till följd av statsmakternas åtgärder i syfte att minska efterfrågeöverskottet och återställa den samhällsekonomiska balansen, vilka åtgärder senast sammanfattats av regeringen den 28 oktober 1948 i ett program om åtta punkter.¹ Sålunda har den redan tidigare inledda investeringsbegränsande politiken börjat få avsedd effekt. Härtill synes även i sin mån ha bidragit, att kreditinstituten vid sin utlåning iakttagit en viss återhållsamhet. Stabiliseringssträvandena ha även understötts genom budgetens överbalansering. Det goda utfallet av 1948 års skörd har likaledes varit en faktor av betydelse för utvecklingen mot en förbättrad balans mellan efterfrågan och utbud. Skörderesultatet har dessutom underlättat prispolitiken och hållit tillbaka kraven på inkomstförbättringar på jordbrukets område. Av synnerlig betydelse i prisbildningssammanhanget har vidare varit den återhållsamhet i fråga om inkomststegringar, som löntagarna särskilt sedan mitten av år 1948 ålagt sig och vilken under hösten tagit sig uttryck i en allmän överenskommelse mellan regeringen och arbetsmarknadens parter om en förlängning av gällande avtal intill utgången av år 1949. En av förutsättningarna härvidlag har utgjorts av den under våren genomförda lagstiftningen om utdelningsbegränsning och vinststerilisering, varigenom före-

¹ Återgivna i bilaga till detta utlåtande.

tagarparten å sin sida bidragit till stabiliseringssträvandena. En viss skärpning av priskontrollen har dessutom ägt rum.

Som en följd av den här redovisade utvecklingen inom den ekonomiska politiken kunde mot årets slut konstateras, att statsmakterna bringat det inre läget under en viss kontroll. Den jämvikt, som härigenom åstadkommits mellan landets produktiva resurser och anspråken på dessa, är emellertid i hög grad beroende av de inom olika områden av det ekonomiska systemet genomförda regleringarna och förutsätter för att bliva bestående en betydande ökning av produktionen och sparandet. Redan de hittills uppnådda resultaten ha emellertid verkat lugnande på den ekonomiska utvecklingen inom landet. Även valuta-, penning- och kapitalmarknaderna ha rönt ett stabiliserande inflytande av den förändring i den allmänna ekonomiska situationen, som ägt rum under 1948.

Valutapolitiken. Det under år 1947 rådande valutautflödet fortsatte till en början under år 1948. Utvecklingen bröts emellertid i september månad, varefter en återströmning av valutor vidtog, vilken dock delvis torde ha varit av säsongmässig karaktär. Avgörande för denna utveckling var handelsbalansens gestaltning. Under oktober—december svängde denna om från passiv till aktiv. För året i dess helhet blev resultatet av utrikeshandeln ett importöverskott uppgående till omkring 900 miljoner kronor jämfört med nära 2 miljarder kronor år 1947. Större delen av underskottet i varuutbytet med utlandet kunde täckas genom fraktintäkter och andra osynliga inkomstposter, varför belastningen på valutareserven kunde avsevärt begränsas. Nettoresultatet av valutarörelserna under året blev därför en i jämförelse med de närmast föregående åren förhållandevis obetydlig reduktion av valutareserven.

Av särskild betydelse är, att riksbankens guld- och dollarreserver under året något stegrades. Det förtjänar framhållas, att ökningen av dollarbehållningen icke är att tillskriva disposition av medel, som ställts till Sveriges förfogande genom landets anslutning till den s. k. Marshallplanen. På grund av tekniska omständigheter har nämligen vår dollartilldelning enligt denna plan praktiskt taget icke kunnat utnyttjas i betalningshänseende under loppet av år 1948. Däremot har riksbanken till fullföljande av den överenskommelse angående multilateralt kompensationsförfarande, som träffats mellan de till Marshallplanen anslutna staterna, ställt övertrasseringsrätter i svenska kronor till förfogande för vissa länder, vilka av dessa utnyttjats i större omfattning än riksbanken disponerat sina hos andra länder erhållna övertrasseringsrätter.¹

Det förhållandevis gynnsamma utfallet av betalningsbalansen under år 1948 har bl. a. vunnits till priset av en sträng begränsning av importen. Genom den minskade tillförseln av nödvändiga råvaror och maskiner från utlandet samt genom otillräcklig arbetskraft i åtskilliga exportindustrier har

¹ De delar av dessa utnyttjade övertrasseringsrätter, för vilka motsvarande dollarbelopp ännu icke erhållits, redovisas av riksbanken i dess veckorapport under »Övriga utländska tillgångar».

den inhemska produktionen utsatts för svårigheter, främst genom uppkomsten av trånga sektioner i produktionsprocessen till följd av knapphet på en eller annan produktionsdetalj. Jämsides med att sålunda importen begränsats har exporten stegrats. Denna stegring har försiggått trots en begynnande försvagning av exportkonjunkturen. Omsvängningen på exportmarknaden har varit särskilt framträdande beträffande avsättningsmöjligheterna för pappersmassa i Förenta staterna. Under det gångna året ha pris- och avsättningsproblemen för den svenska massaexporten på detta senare land allt mera tillspetsats; mot årets slut hade försäljningarna praktiskt taget upphört.

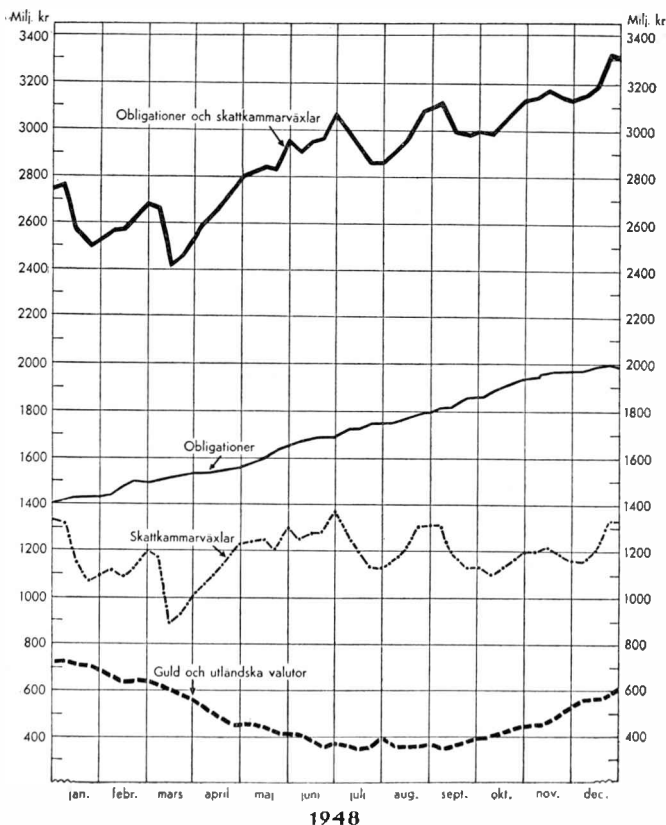
Nedgången av massaexporten till Förenta staterna under år 1948 har föranlett successiva beskränningar av den importplan för dollarområdet, vilken till sina allmänna drag fastställdes vid årsskiftet 1947/48. I syfte att undvika en så stark sammanpressning av licensieringsramen för oundgängligen nödvändig import från Förenta staterna, som eljest skulle ha blivit ofrånkomlig till följd av de minskade dollarinkomsterna, ha de handelspolitiska myndigheterna hänvänt sig till riksbanken med begäran om att i viss omfattning få disponera valutareserven för att utfylla de löpande valutaintäkterna. I anledning härav hava fullmäktige ställt vissa dollarbelopp till förfogande, samtidigt som de understrukit de krav, som med utgångspunkt från det trängda valutaläget måste ställas på den inre ekonomiska politiken.

De vikande tendenserna på exportmarknaden, främst avsättningssvårigheterna för den svenska massaexporten till Förenta staterna, ha under året i den allmänna diskussionen aktualiserat frågan om landets växelkurspolitik. Inom bankofullmäktige har frågan varit föremål för överläggningar i juli 1948 m. m.; några förslag om en växelkursjustering ha icke framställts.

Till växelkursfrågans ytterligare belysning ha senare under året vissa utredningar verkställts inom riksbanken, varjämte chefen för konjunkturinstitutet på fullmäktiges uppdrag utarbetat en promemoria med allmänna ekonomiska synpunkter på det rådande valutakursläget. Frågan har nyligen upptagits vid överläggningar mellan regeringen och representanter för näringslivet i samband med meningsutbytet om de allmänna ekonomiska frågorna. Enligt vad utskottet inhämtat, ha regeringen och fullmäktige icke funnit någon förändring av växelkurserna påkallad.

Penningpolitiken. Med det samband som råder mellan riksbankens valuta-transaktioner och likviditetsförändringarna på penning- och kapitalmarknaderna har den under år 1948 inträdda nedgången i valutautflödet resulterat i en vid jämförelse med år 1947 minskad åtstramning av penning- och kapitalmarknaderna. Likviditeten har därjämte förbättrats tack vare det förhållandet, att den sedan krigets slut pågående kreditexpansionen under året avtagit. Till denna utveckling har bl. a. bidragit den återhållsamhet vid kreditgivningen, som kreditinstitutet ålagt sig efter överenskommelser med myndigheterna. Sålunda har den under 1947 träffade överenskommelsen med svenska bankföreningen, svenska sparbanksföreningen och jordbrukskasse-

organisationen angående en frivillig begränsning av kreditgivningen kompletterats efter förnyade överläggningar med affärsbankerna under våren 1948. Dessa överläggningar ha bland annat berört frågan om en skärpning av gällande kassareservbestämmelser. I anslutning härtill ha utredningar gjorts om en mera omfattande beredskapslagstiftning i ämnet. En viss begränsad utsträckning av dittillsvarande beredskapslagstiftning har också genomförts från och med den 1 juli 1948. Efter förhandlingar, som chefen för försäkringsinspektionen på uppdrag av chefen för finansdepartementet fört med försäkringsbolagen, förklarade sig dessa i maj 1948 villiga att tills vidare under sex månader icke minska sina innehav av stats- och hypoteksobligationer. Med sparbankerna i enahanda syfte förda överläggningar ha resulterat i en skrivelse från sparbanksföreningen till styrelserna för samtliga sparbanker med uppmaning att vid långivning och likviditetspolitik beakta nödvändigheten av återhållsamhet. I december 1948 ha vidare avtal träffats med stadshypotekskassan, hypoteksbanken och AB Industrikredit angående viss begränsning av dessa institutioners utlåning under år 1949.

Riksbanken har under året fortsatt att reglera kursutvecklingen på obligationsmarknaden genom stödköp till fasta kurser av vissa statens, hypoteksbankens och stadshypotekskassans obligationer. På grund av marknads-

situationen ha obligationer icke behövt upptagas i samma stora omfattning som under år 1947. Ökningen av riksbankens behållning av obligationer blev därför 585 milj. kr. mot 958 milj. kr. år 1947. Riksbankens innehav av skattkammарväxlar minskades under år 1948 med 15 milj. kr., medan innehavet under år 1947 ökades med 245 milj. kr. Förändringarna under år 1948 i riksbankens bokförda behållning av obligationer och skattkammарväxlar framgå av förestående diagram, i vilket även åskådliggöras förändringarna i riksbankens behållning av guld och utländska valutor (efter avdrag för skuld till utländsk bank eller bankir).

Genom marknadsoperationerna har riksbanken under år 1948 liksom föregående år hållit den effektiva räntan för av banken stödda obligationsemissioner omkring treprocentsnivån. Riksbanken har härvid under hela året tillämpat en stödkurs av $99\frac{3}{4}\%$ för statens långa 3 % obligationer av åren 1945 och 1946. Kurserna på hypoteksbankens och stadshypotekskassans samt vissa äldre 3 % statslån ha däremot under året sänkts något. Diskontot och riksbankens övriga räntesatser ävensom bankernas annonserade räntesatser ha likaledes varit oförändrade under året. I fråga om andra räntesatser förmärktes emellertid under årets tre första kvartal en viss dragning uppåt. Diskontot på skattkammарväxlar på 3 månader var vid årets början $\frac{3}{4}\%$. Under året höjdes denna ränta först till 1 % och därefter till $1\frac{1}{2}\%$, samtidigt som löptiden förkortades. Vidare stego räntesatserna för kortfristiga lån mellan affärsbankerna, s. k. dagslån, från $1\frac{1}{2}\%$ till 2 % för lån på en dag och från 2 till $2\frac{1}{2}\%$ för lån på tio dagars uppsägning. Den effektiva räntan å obligationer, såväl korta som långa, vilkas kurser icke stöddes av riksbanken, steg ävenledes. Räntesatsen på nyemitterade industriobligationer höll sig under första hälften av året i allmänhet i $3\frac{1}{4}\%$, men steg sedan till $3\frac{1}{2}\%$. Postsparbanken, försäkringsbolag m. fl. höjde under sommaren räntan å kommunallån med 0,1 % och å bundna inteckningslån mot botteninteckningar med 0,1 å 0,15 % till 3,2 å 3,25 %, medan räntan å bundna sekundärlån från bostadskreditkassan höjdes med $\frac{1}{4}\%$ till $3\frac{1}{4}\%$, vartill under vissa tider kom kapitalrabatt. Under årets sista kvartal inträdde en avmattning i stegringstendenserna, särskilt sedan regeringen i sitt i oktober offentliggjorda ekonomiska program uttalat sig mot en räntehöjning. I december inträffade en tydlig omsvängning i ränteläget, som tog sig uttryck i stigande kurser på obligationsmarknaden. Innan närmare redogörelse lämnas för utvecklingen under december, synes det lämpligt att redovisa de överväganden och beslut av fullmäktige, som i viss mån betingade förändringen av läget. Av fullmäktiges protokoll inhämtas härom i huvudsak följande.

Redan den 15 januari 1948 yrkade *riksbankschefen Rooth* — i enlighet med sin alltsedan september 1947 intagna ståndpunkt — att fullmäktige måtte besluta, att riksbanken skulle upphöra att köpa obligationer i den omfattning som dittills ägt rum.

Riksbankschefen framhöll därvid, att den återhållsamhet i kreditgivning, som åstadkommits genom de med banker, sparbanks och jordbrukskassorna träffade överenskommelserna, måste skärpas genom en åtstraman-

de politik från riksbankens egen sida. Vidare motiverade riksbankschefen sitt yrkande med att centralbanken i en högkonjunktur borde strama till marknaden, liksom den borde göra marknaden lättare i en nedåtgående konjunktur. Den åtstramning, som kunde vinnas, därest riksbankens obligationsköp upphörde, skulle göra näringslivet intresserat av att aktivt medverka till en omprövning av uppgjorda planer på investeringar och inköp från utlandet. Härtill komme, att den planerade steriliseringen av vissa aktiebolags vinster förefölle orimlig, därest riksbanken samtidigt skulle fortsätta att genom obligationsköp i dittillsvarande omfattning omintetgöra den åtstramning, som man avsett, då man genomförde steriliseringen. Riksbankschefen erinrade slutligen om att Sverige genom sin anslutning till Marshallplanen bland annat förbundit sig att genomföra finansiell och monetär stabilitet. Däri inginge bl. a. att för framtiden begränsa anspråken på centralbanken.

I anledning av riksbankschefens yrkande tillsatte fullmäktige en expertkommitté med uppdrag att skyndsamt verkställa en allmän översyn av de möjligheter statsmakterna äga att förhindra icke önskvärd kreditgivning. Kommittén skulle i detta syfte bl. a. uppmärksamma frågan om bankernas utlåningsrätt samt bestämmelserna om bankaktiebolagens kassareserv. Vidare skulle kommittén undersöka hypoteksinstitutens upplåningsbehov samt möjligheten av att begränsa uppläggningsavtalet av nya obligationslån i marknaden. Slutligen skulle kommittén söka bedöma, huruvida en förhandling med banker, sparbanker och försäkringsbolag i syfte att träffa överenskommelse om den närmaste tidens penningpolitiska angelägenheter kunde anses framkomlig. — Sedan kommittén för fullmäktige redovisat resultatet av sina utredningar samt vissa ytterligare utredningar förebragts, kallades representanter för de större affärsbankerna till överläggningar med fullmäktige. På grundval av de sålunda verkställda utredningarna och överläggningarna beslöto fullmäktige den 11 mars, att riksbanken för det dåvarande icke skulle företaga någon ändring i fråga om stödköpskurserna, och avslogo därmed riksbankschefens den 15 januari gjorda framställning i ärendet. Bakom detta ståndpunktstagande låg önskemålet om ett bibehållande av räntenivån, vilket krävde fortsatta stödköp.

Samtidigt som fullmäktige den 11 mars avgjorde stödköpsfrågan beslöto de att upptaga förhandlingar med affärsbankerna om en ytterligare begränsning av dessas kreditgivning. Sådana överläggningar höllos sedermera den 13 och 18 mars. Överläggningarna resulterade bl. a. i en skrivelse från svenska bankföreningen till medlemsbankerna, vari dessa ånyo uppmanades att var för sig frivilligt iakttaga en skärpt återhållsamhet i kreditgivningen.

Riksbankschefen fann emellertid icke den förnyade överenskommelsen med affärsbankerna vara till fyllest i det läge, som förelåg, utan yrkade den 31 mars, att fullmäktige måtte fatta beslut dels om att upphöra med köp av hypoteksbankens och stadshypotekskassans obligationer, dels att söka åstadkomma en fri marknad även i statens långa tre procents obligationer med ett bottenläge av en noterad köpkurs av 95½ % för statens treprocentsobligationer av 1945 och 1946. Avsikten skulle emellertid vara att om möj-

ligt söka åstadkomma en fri marknad utöver nämnda kurs. Vid den fortsatta behandlingen av frågan anförde *fullmäktiges ordförande* den 2 april 1948 i huvudsak följande:

Man måste för det första fråga sig, huruvida en kurssättning på $95\frac{1}{2}$ procent vore möjlig att genomföra, utan att den faktiskt komme att medföra en större ränteförskjutning än den höjning av räntan på bundna in-teckningslån och långa obligationer med $\frac{1}{4}$ procent, som detta innebure. Man hade för det andra att bedöma, huruvida den föreslagna kurssättningen verkligen i någon nämnvärd omfattning skulle begränsa tvånget för riksbanken att i marknaden upptaga obligationer. Man hade slutligen för det tredje att taga ställning till frågan, huruvida utvecklingen vore sådan, att riksbanken fortsättningsvis komme att ställas inför avsevärda krav på stödköp. För den händelse det vore klart, att den ifrågasatta kurssättningen icke skulle medföra en förändring av ränteläget, att den i nämnvärd utsträckning skulle minska behovet av stödköp och att den skulle medföra en önskad förbättring av riksbankens läge i den fortsatta marknadsutvecklingen, syntes riksbankschefens förslag böra godtagas. Riksbankschefens framställda yrkande vore resultatet av överväganden enligt dessa linjer. Fullmäktiges ordförande förklarade sig sakna en sådan förstahandskänedom om marknadsförhållandena, att han med stöd därav kunde jäva riktigheten i riksbankschefens bedömning för förutsättningarna av den föreslagna åtgärden. Under sådana förhållanden och då riksbankschefen tillmätte sitt förslag avgörande vikt, vore den enda möjliga ståndpunkten för ordföranden att på riksbankschefens auktoritet i vad avsåge de förut angivna förutsättningarna för den föreslagna åtgärden — och i den meningen på hans ansvar — förklara sig beredd att godtaga den slutsats som logiskt följde av riksbankschefens bedömning av läget.

Under de fortsatta diskussionerna i ärendet den 8 april inom fullmäktige hemställde *vice ordföranden, deputeraden Hall*, om uppskov med frågans avgörande med hänsyn till de pågående förhandlingarna med de statsanställda angående en bindning av det rörliga tillägget. *Riksbankschefen* motsatte sig ett sådant uppskov. Majoriteten inom fullmäktige fann dock, att den dittillsvarande räntestabiliseringspolitiken under de förhandenvarande omständigheterna icke borde uppgivas och att man tills vidare finge arbeta med de medel, som stodo till buds inom räntestabiliseringspolitikens ram. Fullmäktige beslöto därför att tills vidare bordlägga det av riksbankschefen den 31 mars väckta förslaget.

Den 2 juli 1948 framhöll riksbankschefen, att han, efter den oro på obligationsmarknaden, som uppstått under maj och juni, icke längre ansåg det möjligt att åstadkomma stabilitet på marknaden genom en köpkurs av $95\frac{1}{2}$ % på vissa statsobligationer, d. v. s. en räntehöjning av $\frac{1}{4}$ %. Han hemställde därför, att fullmäktige måtte besluta att från och med den 5 i samma månad *dels* höja diskontot och samtliga övriga räntor inklusive returdiskontot med en halv procent, *dels* avstå från inköp av hypoteksbankens och stadshypotekskassans obligationer, *dels* begränsa inköpen av statens obligationer, bl. a. genom att till en början icke till en fix kurs inköpa allt som utbjödes och att icke heller annat än vid vissa tillfällen och i kursreglerande syfte köpa äldre statslån. Efter diskussion beslöto fullmäktige följande dag

att icke företaga någon förändring av diskontot. Övriga av riksbankschefen framställda förslag bordlades. Riksbankschefens förslag biträdades av herr Hagberg, under det att fullmäktiges vice ordförande samt herrar Björnsson, Grånebo, Allan Andersson och Alf Johansson motsatte sig förslaget.

Då fullmäktige sålunda icke ville uppgiva stödköps- och räntestabiliseringspolitiken, gällde det att i det rådande läget finna andra utvägar att åstadkomma den åtstramning på penning- och kapitalmarknaden, som krävdes för att minska underlaget för bankernas kreditgivning. I detta syfte hade redan i början av året beslut fattats om sterilisering av en del av företagens vinster genom insättning på spärrkonto i riksbanken. Vid fullmäktiges sammanträde den 8 oktober framlade *vice ordföranden* ett program syftande till en ytterligare åtstramning av kreditmarknaden. Programmet gick ut på att åstadkomma ett successivt upphörande med obligationsköpen genom samarbete med kreditinstituten. Postsparbanken, pensionsstyrelsen och riksförsäkringsanstalten skulle i möjligaste mån placera sina medel i obligationer för att på så sätt undvika trycket på riksbanken. Hypoteksinstitutionerna skulle fortsätta sin kreditgivning men i minskad omfattning och i regel endast för finansiering av nybyggda fastigheter. Överflyttning av äldre krediter från andra institut till hypoteksbanken och stads-hypotekskassan skulle icke få ske. Genom förhandlingar med försäkringsbolagen borde man söka förmå dessa att placera en större del av sina medel i obligationer. Sparbankerna borde påverkas i syfte att åvägabringa en begränsning av sina obligationsförsäljningar.

Vid den fortsatta handläggningen av ärendet den 14 oktober framhöll *vice ordföranden* vikten av att — innan förhandlingar upptoges med kreditinstitutionerna enligt nyss omförmälda riktlinjer — bankofullmäktige gjorde ett uttalande om vilket ränteläge riksbanken ämnade hålla. Vice ordföranden hemställde därför, att fullmäktige måtte uttala, att riksbanken avsåge att hålla treprocentsläget. Häremot uttalade *riksbankschefen*, att frågan vore av den räckvidd, att den borde underställas bankoutskottet och riksdagen. Om riksdagen avskreve räntan som ett medel, vilket erfordrades för att tillsammans med andra åtgärder nå ekonomisk balans, ville riksbankschefen ifrågasätta, huruvida man senare kunde använda räntevapnet. Han kunde därför icke vara med om ett beslut, som avsåge att binda räntan vid tre procent. Riksbankschefen meddelade i detta sammanhang, att fullmäktiges ordförande, som vid tillfället vistades utom riket, bemyndigat honom att framföra till fullmäktige, att en räntehöjning även enligt ordförandens mening vore en förutsättning för förhandlingarna med kreditinstituten. I ärendet anförde vidare herr *Alf Johansson* bl. a. följande:

Det finnes nu anledning att taga ställning i räntefrågan, därför att dagens läge på penningmarknaden nödvändiggjorde ett ställningstagande. Vid tidigare räntediskussioner i fullmäktige hade herr Johansson uttalat som sin mening, att det icke finnes något hållbart skäl för en räntestegring. Han vore fortfarande av den meningen, att i dagens läge riskerna för skadliga återverkningar — framför allt på det känsliga avtalsläget på arbetsmarknaden — övervägde de mycket osäkra fördelar, man kunde vinna på en räntesteg-

ring. Hittills hade räntefrågan stått i tecknet »vänta och se»; man hade velat avvakta effekten av de alternativa åtgärder man arbetat med. Nu kunde man skönja dessa effekter. Man hade visserligen ännu icke kommit fram till ett balanserat läge, men så mycket vore säkert, att bristen på balans under det senaste året hade mildrats. Det enda argument för en räntestegring, som kunde anföras, vore att man på kreditmarknaden allmänt väntade stigande ränta. Detta betydde, att alla åtgärder, som vidtoges för att bevara ränteläget, motarbetades av dessa förväntningar. Från dessa utgångspunkter kunde han icke komma till annat resultat än att man konsekvent — och mera konsekvent än vad som skett sista halvåret — borde fullfölja strävandena för en räntestabilisering.

Efter ytterligare diskussion beslöto fullmäktige samma dag (den 14 oktober) att bibehålla dåvarande diskonto och obligationskurser. I anslutning härtill hemställde den 11 november *vice ordföranden* — som fann att beslutet finge anses innebära, att ränteläget skulle stabiliseras på basis av en nivå på 3 procent för statens obligationslån av 1945 och 1946 — att beslutet måtte understrykas genom att de olika obligationskurserna justerades så, att de överensstämde med ett ränteläge av tre procent för alla guldkantade obligationer. En översyn av de dittills tillämpade kurserna vore därför nödvändig. Kursen på de obligationer, som riksbanken övertog direkt från stadshypotekskassan och hypoteksbanken, borde bestämmas till $99\frac{3}{4}\%$. Fullmäktige beslöto i enlighet med *vice ordförandens* hemställan. Med anledning härav förklarade *riksbankschefen*, att beslutet, som bland annat innebure att riksbanken tvingades att höja ett betydande antal obligationskurser, strede mot den linje, som han ansåge, att riksbanken borde fullfölja, varför han komme att begära sitt entledigande från befattningen som bankofullmäktig.

Den 4 december biföll riksdagen riksbankschefens framställning om entledigande från uppdraget att vara fullmäktig i riksbanken. Framställningen är intagen såsom bilaga vid kamrarnas protokoll för samma dag. — Sedan riksdagens valmän för utseende av fullmäktige i riksbanken den 9 december utsett envoyén Klas Böök till fullmäktig i Rooths ställe, utsågs Böök följande dag av bankofullmäktige till riksbankschef.

Fullmäktiges ordförande entledigades av Kungl. Maj:t på egen begäran från sitt uppdrag i riksbanken den 3 december. Till hans efterträdare utsåg Kungl. Maj:t samtidigt landshövdingen Conrad Jonsson.

I anslutning till genomförandet av fullmäktiges ovannämnda beslut av den 11 november, vilket icke trädde i kraft förrän i december, bemyndigades direktionen på förslag av den nye riksbankschefen att fastställa de stödkurser och låta verkställa de obligationsköp, som kunde vara erforderliga för etablerande av en effektiv treprocentsnivå för långfristiga guldkantade obligationer samt en successivt fallande räntenivå för mera kortfristiga dylika obligationer.

Ställningstagandet beträffande räntefrågan och stödköpspolitiken fick omedelbara konsekvenser för den faktiska utvecklingen på penning- och kapitalmarknaden. Av särskild betydelse voro de nya tekniska principerna för stödköpspolitiken, som inneburo ett konsekvent och likformigt genomföran-

de av treprocentslinjen i hela räntestrukturen, i det att övriga obligationskurser anpassats till kurserna för statens långa treprocents obligationer av åren 1945 och 1946. Detta har medfört, att kurserna för övriga långa obligationer, såsom kommun- och industriobligationer, närmat sig kursnivån för de ledande statsobligationerna. I slutet av december höjde riksbanken köpkursen för direkt från stadshypotekskassan och hypoteksbanken övertagna 3 % obligationer från 99,15 resp. 99,25 till 99 $\frac{3}{4}$ %. Det ändrade läget har dessutom tagit sig uttryck i en allmän sänkning av de korta och medellånga obligationsräntorna och diskontot på skattkammarväxlarna. I december sänktes nämnda diskonto till 1 %, samtidigt som löptiden förlängdes till 3 månader. Utvecklingen belyses av nedanstående tablå.

Avkastning å vissa statens obligationer med kortare löptid m. m.

Lånets återstående löptid		³⁰ / ₁₂ 1947	³⁰ / ₁₁ 1948	³⁰ / ₁₂ 1948
ett halvt år	ca		2,0 %	1,7 %
två och ett halvt år	»	2,25 %	2,8 %	2,7 %
därutöver	»	2,4—2,9 %	3,1—3,2 %	2,9—3,0 %
2- å 3-månaders skattkammarväxlar, diskonto		$\frac{3}{4}$ %	1 $\frac{1}{2}$ %	1 %

På grund av den förskjutning i uppåtgående riktning, som sålunda inträffat på obligationsmarknaden, har den tidigare rådande tendensen till höjning av in-teckningsräntan upphört. Omsvängningen i marknadsläget har även framträtt däri, att riksbankens obligationsköp mot slutet av året upphört för att i början av år 1949 avlösas av försäljningar.

Det bör anmärkas, att här redovisade omslag på penning- och kapitalmarknaden icke uteslutande få tillskrivas riksbankspolitiken. Marknadslägets ändring har även haft en reell bakgrund i — förutom investeringsbegränsningen — den förbättring i likviditetsläget, som ägt rum till följd av omsvängningen på valutamarknaden. Såsom ovan angivits, har nämligen den tidigare pågående indragningen av betalningsmedel till riksbanken i samband med bankens valutaförsäljningar förbytt i en förstärkning av marknadens likviditet genom att försäljningarna upphört under årets sista månader. Riksbanken har i stället köpt utländsk valuta under hösten och därmed tillfört marknaden betalningsmedel utan att detta neutraliserats genom andra transaktioner.

Utskottet. Beträffande den ekonomiska politiken ha strävandena under år 1948 mera målmedvetet än tidigare inriktats på att återställa den samhällsekonomiska balansen. Den ekonomiska debatten inträdde efter andra-kammarvalen i ett lugnare skede, och regeringen har, sedan den i oktober 1948 i åtta punkter sammanfattat de riktlinjer för den ekonomiska politiken, som enligt dess mening måste följas och vilka i stort sett sammanfalla med bankoutskottets rekommendationer under de senaste åren, sökt samverka med näringslivets organisationer för att nå det gemensamma målet.

En stabilisering av löneläget har vunnits genom de under hösten träffade överenskommelserna med löntagarorganisationerna att avstå från generella krav på lönestegringar intill slutet av år 1949. Dessa överenskommelser ha fått ökad tyngd genom att de förutsätta icke blott ett oförändrat prisläge utan även en medverkan från övriga inkomsttagargrupper. Investeringsbegränsning, importreglering, åtgärder för ökning av produktionen och exporten, partiell reglering av kreditmarknaden, skärpt priskontroll och överbalansering av budgeten äro de medel, vilka under det gångna året använts för att minska spänningen mellan varutillgång och varuefterfrågan. Under årets senare del ha till följd härav inflationstendenserna inom landet bragts under bättre kontroll.

Riksbankens direkta inflytande på utvecklingen inom det ekonomiska livet ligger på valuta- och penningpolitikens områden. Vad *valutapolitiken* beträffar ha fullmäktiges åtgärder i första hand inriktats på att söka förhindra en ytterligare minskning av den samlade guld- och valutareserven, särskilt tillgångarna i guld och dollar, vilka under år 1947 undergingo en betydande nedgång på grund av den då forcerade importen. Med tillfredsställelse kan konstateras, att minskningen i reserven upphört under senare hälften av år 1948.

Trots den relativa förbättringen av valutaställningen och trots den i år påräkneliga dollartilldelningen enligt Marshallplanen bör emellertid vid importpolitiken beaktas önskvärdheten av att uppbbringa guld- och valutareserven till en betryggande storlek, så att vår rörelsefrihet på handelspolitikens område återställes och den allmänna beredskapen stärkes. Med hänsyn härtill och då det är av stor betydelse, att importen av livsviktiga varor i görligaste mån upprätthålles, måste, samtidigt som importen av mindre nödvändiga varor begränsas, olika åtgärder prövas för att söka öka exporten. Exportexpansionen försvåras emellertid av ökad konkurrens på utländska marknader, där tendenser till en omsvängning av konjunkturerna kunnat skönjas, samt av jämförelsevis höga inhemska priser och kostnader. Försämrade avsättningsmöjligheter och fallande priser ha framträtt, särskilt för pappersmassa i Förenta staterna, vilket sannolikt kommer att framtvinga en krympning av importen därifrån. Prisutvecklingen utomlands på våra import- och exportvaror kan sålunda rubba de uppgjorda planerna. Desto angelägnare är det, att den ekonomiska politiken inom landet konsekvent fullföljes enligt de uppdragna riktlinjerna, så att icke blott inflationstrycket hålles tillbaka och ytterligare kostnadsstegringar undvikas utan även kostnadsnivån anpassas efter förhållandena under det övergångsskede från varubrist till mera normal tillgång, vari världen nu synes befinna sig.

Såsom ett medel att främja exporten har särskilt från kretsar, som stå exportintressena nära, under år 1948 framförts förslag om en depreciering av den svenska kronan. Denna tanke har emellertid, såsom den ovan lämnade redogörelsen utvisar, icke vunnit någon anslutning inom regeringen och fullmäktige. Den sålunda intagna ståndpunkten synes utskottet ha varit välgrundad.

Såsom redogörelsen för *penningpolitiken* visar, har den dominerande frågan inom fullmäktiges verksamhet på detta område under år 1948 gällt riksbankens obligationsköp och det därmed sammanhängande spörsmålet om räntenivån. Motsättningar härvidlag ha gjort sig gällande inom fullmäktige. Sålunda har dåvarande riksbankschefen påyrkat begränsning eller upphörande av obligationsköpen såsom ägnade att försvåra stabiliseringen av penningvärdet. Då tanken härpå icke vunnit anslutning från fullmäktiges sida, har riksbankschefen, i viss mån understödd av fullmäktiges ordförande och med instämmande helt av en annan fullmäktig, framställt krav på sänkning av rikshankens köpkurser. Även krav på direkt räntehöjning ha framförts av riksbankschefen. Fullmäktiges majoritet beslöt emellertid i stället att i december 1948 genomföra en uppjustering av obligationskurserna till en fullt effektiv treprocentsnivå för långa lån. Ett bibehållande av räntenivån har av majoriteten betraktats som en oeftergivlig förutsättning för realisandet av det allmänna ekonomiska programmet. En räntehöjning har nämligen i nuvarande läge ansetts innebära risker för hyres- och prisstegringar och jämväl i övrigt strida mot den inledda pris- och inkomststabiliseringspolitiken.

Utskottet har ovan redogjort för de förändringar beträffande riksbanksledningen, som de föreliggande meningsskiljaktigheterna inom fullmäktige medfört, liksom ock för den omsvängning i marknadsläget, som kommit till synes efter det fullmäktiges beslut om bibehållande av räntenivån offentliggjordes. Även om, såsom redan framhållits, jämväl andra orsaker bidragit till omsvängningen, finner utskottet beklagligt, att räntefrågan först efter drygt ett års överväganden kunnat bringas till en definitiv lösning. Läget på kapitalmarknaden kom härigenom att präglas av en ovisshet, som icke var ägnad att underlätta stabiliseringssträvandena.

Vad själva räntefrågan beträffar, är utskottet i likhet med fullmäktiges majoritet av den uppfattningen, att en räntestegring under rådande läge skulle ha medfört allvarliga svårigheter för den ekonomiska politiken. Denna ståndpunkt innebär icke, att räntan för framtiden avlysts såsom penningpolitisk regulator. Under andra ekonomiska förhållanden torde möjligheterna till ränteförändringar alltjämt vara av betydelse för riksbanken i dess valutavårdande verksamhet.

Riksbankens obligationsköp ha under första halvåret 1948 liksom under år 1947 varit ägnade att motverka den åtstramning av penningmarknaden, som bankens valutaförsäljningar innebära, och vilken eljest skulle ha blivit besvärande för näringslivets betalningsmedelsförsörjning. Under senare delen av år 1948 avtogo valutaförsäljningarna för att slutligen helt upphöra och ersättas av valutaköp, medan stödköpen av obligationer alltjämt fortgingo. Det är naturligt, att en utveckling av denna art kunnat inge betänkligheter hos dem, som i en effektiv kreditbegränsning se ett av de verksammaste medlen att dämpa överkonjunkturen. Den genom obligations- och valutaköpen under senare halvåret 1948 åstadkomna ökade lättnaden på penningmarknaden har dock icke medfört någon kreditexpansion utan i stället av

kreditinrättningarna utnyttjats för att förbättra deras likviditet. Den försiktighet, som härvid iakttagits av kreditinstituten, har stått i samklang med de överenskommelser om återhållsamhet i kreditgivningen, som träffats med riksbanken.

Genom ovannämnda och andra regleringsåtgärder har kapitalmarknaden fått sin rörelsefrihet i viss mån beskuren, men åtgärderna ha i rådande läge varit nödvändiga för att med bibehållen räntenivå i möjligaste mån hålla kapitalanspråken inom gränserna för det verkliga nysparandet och sålunda motverka ett inflatoriskt tryck från investeringssektorn. Det synes utskottet angeläget att i detta sammanhang betona önskvärdheten av att en återgång till friare förhållanden på kapitalmarknaden snarast möjligt kommer till stånd. På detta område är det — liksom beträffande utrikeshandeln — av grundläggande betydelse för möjligheterna att avskaffa regleringarna, att den inre balansen i samhällsekonomin återställs.

Utskottet har under de senare åren vid olika tillfällen framhållit vikten av att under inflationskonjunkturen en sådan penningpolitik föres, att penning- och kapitalmarknaderna icke ingives en känsla av penningriklighet. En viss penningknapphet hos kreditinstituten kan nämligen utöva en nyttig återhållande inverkan på den utanför statens kontroll liggande enskilda investeringen. Visserligen har, såsom nyss framhållits, den ökade lättnad på penningmarknaden, som i stort sett karakteriserat utvecklingen under år 1948, icke utlöst någon kreditexpansion. Stramhet på penningmarknaden är emellertid ett verksamt medel att begränsa den inflationsdrivande kreditefterfrågan och bör därför, inom ramen för rådande ränteläge, eftersträvas.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet härigenom velat för riksdagen

omförmåla.

2:o.

Förlagsväxelkredit till Aktiebolaget Aerotransport.

Revisorerna hava under § 12 i sin berättelse angående riksbanken uppmärksammat, att fullmäktige i riksbanken den 26 oktober 1948 beviljat Aktiebolaget Aerotransport (ABA) en förlagsväxelkredit intill den 1 april 1949 med ett belopp av högst 15 miljoner kronor och därvid till en början lämnat följande redogörelse:

»Innevarande års riksdag bemyndigade Kungl. Maj:t att godkänna uppgjort förslag till avtal mellan Aktiebolaget Aerotransport och Svensk interkontinental lufttrafik aktiebolag om sammanförande av den svenska reguljära luftfarten i ett företag och anvisade i samband därmed 5 miljoner kronor till teckning av aktier i Aktiebolaget Aerotransport. Avsikten var, att staten till pari skulle teckna det antal aktier, som erfordrades för att statens aktieandel skulle uppgå till högst 30 miljoner kronor. Det verkliga medelsbehovet kunde dock ej för det dåvarande angivas, enär detta bl. a. vore beroende av blivande värdering av ABA:s rörelse.

Riksdagen beslöt vidare, att lån ur luftfartslånefonden må under i statsrådsprotokollet angivna villkor beviljas för inköp av flygplan, motorer m. m. Detta innebar utvidgade lånemöjligheter med avseende å såväl låneobjekten som lånebeloppen. Statsutskottet uttalade viss tveksamhet rörande lämpligheten av att i förordad omfattning vidga möjligheterna att bevilja lån ur luftfartslånefonden men ville icke motsätta sig förslaget. Utskottet förutsatte emellertid, att låneverksamheten inom de uppdragna gränserna bedreves med tillbörlig försiktighet. Detta statsutskottets uttalande lämnades av riksdagen utan erinran.

Då fullmäktige den 18 oktober i år upptogo frågan om viss kredit till ABA, finnes i protokollet antecknat, att före sammanträdet fullmäktiges ledamöter tillställts en inom kommunikationsdepartementet upprättad PM angående ABA:s ekonomiska läge. Denna PM finnes dock icke vidfogad protokollet.

Vid protokollet för den 21 oktober finnas fogade dels inom riksbanken upprättad promemoria för de förhandlingar, som förts i ärendet, och dels skrivelse i ärendet från kommunikationsministern till riksbankschefen Rooth. Enligt denna skrivelse har kommunikationsministern för avsikt att framdeles föreslå Kungl. Maj:t att hos riksdagen äska det anslag, som erfordras för fullgörande av statens skyldigheter enligt ovan nämnda avtal, och att förelägga riksdagen förslag om ökning av luftfartslånefonden i åtminstone den utsträckning, som erfordras för överflyttning av den kredit, riksbanken kan komma att lämna ABA, till lån ur fonden.

I den ovan nämnda inom riksbanken upprättade promemorian finnes vidare omnämmt, att kommunikationsministern uttalat, att han ansåge det angeläget att riksbanken beviljade krediten.

Den ovan nämnda värderingen av ABA:s rörelse har numera slutförts av särskilt utsedda värderingsmän och resultatet i slutet av november överlämnats till ABA. Huruvida något om värderingens resultat varit av fullmäktige känt vid kreditens beviljande framgår ej av fullmäktiges protokoll.»

För egen del hava revisorerna gjort följande uttalanden i ärendet:

»Revisorerna, som icke haft möjlighet att bedöma ABA:s kreditvärdighet och sakna kännedom om det uppskattade värdet av ABA:s tillgångar, kunna icke finna annat än att riksdagens prövning av utlovat förslag om ökning av luftfartslånefonden beskurits genom den nu beviljade krediten, som uppenbarligen beviljats bl. a. med hänsyn till att riksbanken efter sådan ökning skulle befrias från detta engagemang.

Revisorerna finner det vidare anmärkningsvärt, att den promemoria, som åtminstone delvis synes ha legat till grund för fullmäktiges beslut, icke finnes bifogad fullmäktiges protokoll.»

Över revisorernas uttalanden hava *fullmäktige i riksbanken* i skrivelse till utskottet den 20 januari 1949 avgivit följande yttrande:

»Vad först angår revisorernas uppfattning att riksdagens prövning av kommande förslag om ökning av luftfartslånefonden skulle hava beskurits genom att fullmäktige beviljat den ifrågavarande krediten, vilja fullmäktige till en början erinra om att 1948 års riksdag på grundval av proposition nr 176 bemyndigade Kungl. Maj:t att med vissa i propositionen föreslagna ändringar godkänna vid denna fogat förslag till avtal mellan ABA och Svensk interkontinental lufttrafik aktiebolag (SILA) om sammanförande av den svenska reguljära luftfarten i ett företag samt att med SILA träffa avtal i ämnet i enlighet med vad i propositionen förordats. Ifrågavarande avtal, som dagtecknats den 5 maj 1948, godkändes av Kungl. Maj:t den 14 i samma månad.

I avtalet mellan ABA och SILA har förutsatts, att ett nytt bolag skall bildas med ett aktiekapital av lägst 50 högst 60 miljoner kronor, fördelat på två serier, A och B, om lägst 25 högst 30 miljoner kronor. Vid bildandet av det nya bolaget skola ABA och SILA mot likvid i aktier tillskjuta samtliga sina tillgångar, värderade av en särskilt utsedd värderingsnämnd. Det nominella beloppet av de aktier vardera parter erhåller är sålunda beroende av värderingens resultat.

Enligt avtalet mellan staten och SILA kommer staten att till pari teckna det ytterligare antal aktier av serie A, som erfordras för uppnående av ett sammanlagt nominellt belopp inom serien av högst 30 milj. kronor. SILA åtager sig att svara för att ytterligare teckning, likaledes till pari, sker av aktier av serie B till så stort belopp, att aktierna av serie B komma att uppgå till samma belopp som aktierna av serie A.

Av det nu anförda framgår, att statsmakterna redan förbundit sig att tillhandahålla de medel, som erfordras utöver ABA:s värden för att täcka halva aktiekapitalet i det nya bolaget. Detta förhållande tillmättes av fullmäktige avgörande betydelse vid beviljandet av krediten. Ehuru värderingen av bolagens tillgångar icke slutförts vid tidpunkten för kreditens beviljande, syntes det nämligen redan då sannolikt, att ABA bl. a. på grund av de försämrade konjunkturerna för den reguljära luftfarten samt uppkomna förluster till följd av strejk vid företaget delvis förlorat sitt aktiekapital. Fullmäktige ansågo emellertid, att denna brist i ABA:s kreditvärdighet vid ifrågavarande tidpunkt uppvägs av utfästelsen i avtalet mellan staten och SILA om tillskott av kapital till det nya bolaget, vilket skall övertaga de gamla bolagens tillgångar och skulder.

Fullmäktige vilja vidare erinra om att frågan om det nya företags finansiering i övrigt även berördes i den ovan åberopade propositionen. Departementschefen uttalade därvid, att ABA för närvarande torde anskaffa erforderlig rörlig kredit genom växellån, medan upplåning på något längre sikt regelmässigt skedde från luftfartslånefonden eller å in-teckningslåne-marknaden. Samtliga dessa upplåningsformer samt därjämte upplåning mot förlagsbevis borde enligt departementschefen även kunna anlitas av det nya företaget. I anslutning härtill utmynnade propositionen i en hemställan, att riksdagen skulle besluta om vidgade möjligheter till lån ur luftfartslånefonden. Riksdagen biföll propositionen även i denna del. Statsutskottet uttalade visserligen vid ärendets behandling — såsom revisorerna påpekat — viss tveksamhet rörande lämpligheten av att i föreslagen omfattning vidga lånemöjligheterna. Utskottet ville emellertid icke motsätta sig förslaget men förutsatte, att låneverksamheten inom de uppdragna gränserna bedreves med tillbörlig försiktighet. Utskottets synpunkter i fråga om låneverksamheten överensstämde helt med fullmäktiges uppfattning. Denna uppfattning gävo fullmäktige även uttryck åt i sitt den 22 januari 1948 avgivna yttrande över 1947 års luftfartsutrednings betänkande med förslag rörande organisation och finansiering av svensk reguljär luftfart, vilket betänkande sedermera lades till grund för den ovannämnda propositionen. Fullmäktige framhöllo därvid, att trafikflygets expansion krävt investeringar av en storleksordning, som ingäve betänkligheter i rådande ekonomiska läge, och ville därför understryka utredningens uttalande, att de förhandenvarande ovissa förhållandena manade till stor försiktighet i fråga om vidare expansionsplaner.

Vid den tidpunkt, då frågan om kredit till ABA från riksbanken aktualiserades, befann sig ABA av skäl, som ovan antytts, i likviditetssvårigheter. Vid kontakt med kommunikationsdepartementet delgavs riksbanken departementets synpunkter på frågan. Från departementets sida befarade man bl. a., att likviditetskrisen under de pågående värderingsförhandlingarna skulle

oförmånligt inverka på ABA:s förhandlingsläge och därmed även föranleda ökning av de utgifter, som statsmakterna enligt vad ovan framhållits bundit sig för i och för sammanslagningen. Under sådana förhållanden funno fullmäktige det ur allmän synpunkt påkallat, att riksbanken lämnade det statsägda företaget den kredit, som erfordrades för att överbygga svårigheterna fram till rekonstruktionen av företaget. Det förhåller sig sålunda snarare på det sättet, att den ifrågavarande krediten framstår som en konsekvens av statsmakternas tidigare beslut rörande luftfartens framtida organisation och finansiering än att fullmäktige genom kreditens beviljande skulle hava beskurit riksdagens kommande prövning av finansieringsfrågorna. En helt annan sak är, att fullmäktige vid prövningen av kreditärendet haft att bedöma även det nya företags kreditvärdighet, som ju i väsentlig grad är beroende av de planer för företags framtida finansiering, som tillkännagivits genom riksdagens här ovan berörda beslut.

Vad slutligen beträffar revisorernas anmärkning, att en inom kommunikationsdepartementet upprättad promemoria angående ABA:s ekonomiska läge, som enligt anteckning i fullmäktiges protokoll den 18 oktober 1948 före sammanträdet tillställts fullmäktiges ledamöter, icke finnes bifogad fullmäktiges protokoll, få fullmäktige meddela följande.

Ifrågavarande kreditärende anmälades i fullmäktige första gången den 14 oktober 1948. Vid detta sammanträde redogjorde föredraganden i ärendet bl. a. för vissa synpunkter på ABA:s ekonomiska läge, som framlagts av representanter för kommunikationsdepartementet vid besök hos dåvarande riksbankschefen, varvid även föredraganden närvarit. Fullmäktige beslöto då bordlägga ärendet i avbidan på närmare utredning. Härvid uttalades inom fullmäktige önskemål att få de av kommunikationsdepartementet framlagda synpunkterna mera utförligt antecknade i en promemoria. Kommunikationsdepartementet överlämnade därefter på begäran under hand till fördraganden en dylik promemoria i ett antal numrerade exemplar. Departementet framhöll därvid, att promemorian behandlade vissa frågor av förtrolig natur samt att uppgifterna, om de skulle komma utanför fullmäktiges krets, skulle kunna skada svensk luftfart. Det vore därför av vikt, att exemplaren återställdes till departementet. Det mötte däremot icke något hinder, att ett arkivexemplar behölls av riksbanken. I enlighet härmed återställdes de till fullmäktige utlämnade exemplaren och bilades ett exemplar den i riksbankens arkiv för kreditärenden förvarade akten angående ABA.

Att promemorian icke intogs som bilaga till fullmäktiges protokoll står i överensstämmelse med den praxis, som i allmänhet tillämpas inom riksbanken. I de fall, då muntlig föredragning av ett ärende inför fullmäktige icke anses tillfyllest, plägar nämligen föredraganden på förhand tillställa fullmäktiges ledamöter en föredragningspromemoria, vilken sedermera i allmänhet lägges till handlingarna i stället för att intagas som bilaga till protokollet. Den av kommunikationsdepartementet tillhandahållna promemorian ersatte en sedvanlig föredragningspromemoria i ärendet och lades enligt nyssnämnda praxis till låneakten. Förfaringsättet i det här aktuella fallet kan därför icke på något sätt betecknas som anmärkningsvärt. Det torde böra framhållas, att ett dylikt förfaringsätt icke utgör hinder för revisorerna att taga del av samtliga till ett ärende hörande handlingar. I det nu föreliggande fallet — där protokollet lämnade upplysning om förekomsten av promemorian — hade promemorian självfallet tillhandahållits revisorerna, om dessa framställt önskemål därom. Såvitt fullmäktige kunnat utforska, har emellertid någon önskan därom icke framförts.»

Vid fullmäktiges yttrande hade fogats utdrag av protokoll hos fullmäktige den 20 januari 1949, utvisande att herr *Hagberg* anmält, att han ej deltog i beslutet, samt erinrat om att han, när beslut om kredit till ABA fattades av fullmäktige vid sammanträde den 26 oktober 1948, förklarar, att han ansett att, innan fullmäktige fattade beslut i kreditärendet, frågan i någon form bort underställas riksdagen, vilken mening biträtts av fullmäktiges dåvarande ordförande herr *Hammarskjöld*.

Utskottet. Fullmäktige ha i sitt yttrande närmare klarlagt de omständigheter, som varit avgörande för beslutet att i oktober 1948 tillhandahålla ABA den ifrågavarande krediten från riksbanken. Det framgår, att krediten varit nödvändig för att förstärka det statsägda företagens likviditetsställning under tiden fram till genomförandet av den utav statsmakterna tidigare under året beslutade rekonstruktionen. Detta beslut innebar bl. a., att staten i ett nytt bolag skulle tillskjuta halva aktiekapitalet genom att dels mot likvid i aktier överlåta ABA:s tillgångar efter särskild värdering och dels därutöver till pari teckna ytterligare erforderligt antal aktier. Samtidigt beslöt riksdagen öka möjligheterna för bolaget att erhålla lån från luftfartslånefonden; dock anvisades icke omedelbart något anslag för ändamålet. Kreditåtgärden bör ses mot bakgrunden av 1948 års riksdagsbeslut. Vid kreditens beviljande förutsattes också, att densamma skulle återbetalas med anlåtande av de medel, som staten enligt detta beslut förbundit sig att ställa till förfogande. Det kan icke med fog göras gällande, att fullmäktige genom beviljandet av krediten föregripit möjligheterna för innevarande års riksdag att slutligt pröva finansieringsfrågorna. Detta framgår dessutom därav, att anspråken på statsmedel för det nya bolagets finansiering icke minskats, om bolaget i avbidan på statens meuelsanvisning i stället täckt sitt kreditbehov genom lån hos en affärsbank. Enligt utskottets mening kan någon berättigad erinran icke göras mot fullmäktiges åtgärd att under föreliggande förhållanden bevilja den ifrågavarande krediten, så mycket mindre som det med hänsyn till det pågående rekonstruktionsarbetet hade varit mindre lämpligt att underställa frågan redan 1948 års höstriksdag.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet härigenom velat för riksdagen

omförmåla.

3:o.

Lappmarks ecklesiastikfond.

Revisorerna hava under § 1 i sin berättelse om riksgäldskontoret (s. 14—17) erinrat, att bland svenska statens inom linjen förda skulder ingår en skuld till Lappmarks ecklesiastikfond med ett kapitalbelopp av 100 777 kro-

nor 16 öre. Av den i berättelsen lämnade redogörelsen, till vilken utskottet hänvisar, framgår, att fonden utgöres av medel uppkomna av behållna inkomster av olika slag — bl. a. räntor och kollektor — som samlats för bestridande av de årliga utgifterna för lappmarks ecklesiastikverk. Sedan kanslistyrelsen, som disponerade de till nämnda verk anslagna medlen, fr. o. m. år 1834 indragits, överlämnades fonden till förvaltning av riksgäldskontoret. Redan år 1840 ansågs, att fondens kapitalbelopp icke kunde ifrågakomma till utbetalning. I över ett sekel har detsamma därför i riksgäldskontorets räkenskaper bokförts såsom skuld inom linjen, och någon ränta på dessa medel har icke utbetalats sedan år 1869.

För egen del hava *revisorerna* i ärendet gjort följande uttalande.

Ecklesiastikfondens medel torde knappast till någon del kunna anses vara av enskild natur, om man ej dit skall hänföra sådana medel som rikskollektor, som må ha influtit till fonden. Skäl synas tala för att den Skytteanska donationen, som utgjorde fondens grundplåt, efter år 1687 i realiteten fortlevat endast till namnet.

Nu mera har staten helt övertagit kostnaderna för de med ecklesiastikverket förbundna ändamålen. Sålunda avlönas lappmarkspräster helt i den ordning, som gäller för prästerskapet i övrigt, varjämte åtskilliga utgifter övertagits av församlingarna. I fråga om nomadskoleväsendet bestridas av statsmedel icke blott utgifter för avlöning utan även driftskostnader och kostnader för skolbyggnader. Under 1940-talet beviljade sålunda riksdagen till nomadskolebyggnader mellan 3 och 4 miljoner kronor, varav 350 000 kronor beräknades för skolbyggnad i Tärna. Vad beträffar den Skytteanska skolan, som icke tillhör nomadskoleväsendet, bestridas även där samtliga kostnader av statsmedel. 1945 års riksdag anvisade till nybyggnad av skolor för nämnda skola ett belopp av 477 500 kronor.

Då sålunda några donationsmedel av enskild natur icke längre torde ingå i lappmarks ecklesiastikfond samt statsverket i varje fall numera påtagit sig de utgifter, för vilka fonden varit avsedd, anse *revisorerna* att fonden bör avföras ur riksgäldskontorets räkenskaper.

Med anledning av vad *revisorerna* i sin berättelse anfört hava *fullmäktige i riksgäldskontoret* i skrivelse till riksdagen den 4 januari 1949 förklarar, att fullmäktige icke hade något att erinra mot *revisorernas* uppfattning, att Lappmarks ecklesiastikfond avföres ur riksgäldskontorets räkenskaper, samt att för denna åtgärd riksdagens beslut erfordrades.

Utskottet. I likhet med *revisorerna* och fullmäktige är utskottet av den uppfattningen, att ifrågavarande fond bör avföras ur räkenskaperna. Utskottet hemställer därför,

att riksdagen må besluta, att den i riksgäldskontoret inom linjen bokförda skulden å 100 777 kronor 16 öre till Lappmarks ecklesiastikfond skall avföras ur kontorets räkenskaper.

4:o.

Vissa å fonden för förlag till statsverket redovisade lånebelopp.

Revisorerna hava under § 2 i sin berättelse om riksgäldskontoret (s. 17—21) omförmålt, att i riksgäldskontorets räkenskaper redovisas under fonden för förlag till statsverket bl. a. följande lån, nämligen rörelsekapital för styrelsen för hantverksskolan i Kristinehamn för blindas (T. 1921, Ufk. V) å 20 000 kronor samt lån till universitetet i Uppsala för anordnande av lokaler m. m. för institutet för högspänningsforskning (R. 1931/32, Ufk. VI 2) å 425 000 kronor.

I berättelsen hava revisorerna lämnat en redogörelse för uppkomsten av dessa lån, till vilken redogörelse utskottet får hänvisa.

I anslutning härtill hava *revisorerna* gjort följande uttalande:

Förhållandena i avseende å det hantverksskolan i Kristinehamn beviljade lånet å 20 000 kronor synas revisorerna högst oklara. Enligt 1935 års riksdags beslut skulle av nämnda lån 10 000 kronor användas såsom förlagskapital för upprättande vid institutet och förskolan för blindas å Tomtebodas av en materialdepå för blindas kvinnor, varför sålunda hantverksskolans återstående skuld å lånet skulle utgöra 10 000 kronor. Varken hantverksskolan eller nämnda materialdepå har i sina räkenskaper redovisat respektive lån, medan däremot i riksgäldskontorets räkenskaper hantverksskolan alltjämt anges ansvarig för den ursprungliga lånesumman å 20 000 kronor. Vad som beträffande lånet anförts i samband med behandlingen av frågan om förlagskapital till centraldepån för blindas arbeten synes revisorerna icke heller vara ägnat att bringa klarhet i frågan om fördelningen av lånet eller ansvarigheten för detsamma. Huru härmed än må förhålla sig anse revisorerna, att några skäl icke längre föreligga att i riksgäldskontorets räkenskaper balansera denna fordran, som uppstått redan år 1922, utan böra åtgärder vidtagas för att få lånebeloppet avfört ur desamma.

Vad sedan angår det i samma räkenskaper bokförda lånet till universitetet i Uppsala för anordnande av lokaler m. m. för institutet för högspänningsforskning har den verkställda utredningen givit vid handen, att någon återbetalning från den för ändamålet avsedda donationsfonden inom överskådlig tid knappast torde vara att förvänta. Med hänsyn härtill synes det revisorerna böra utredas huru med denna fordran för framtiden skall förfaras.

I detta sammanhang vilja revisorerna framhålla önskvärdheten av att en undersökning verkställas, om icke andra under fonden för förlag till statsverket bokförda lånefordringar kunna regleras.

Över revisorernas uttalande hava *fullmäktige i riksgäldskontoret* i skrivelse till riksdagen den 4 januari 1949 avgivit följande yttrande:

Frågan om avförande av den i riksgäldskontorets räkenskaper bokförda fordran å 20,000 kronor för *rörelsekapital till hantverksskolan i Kristinehamn* är beroende på om hantverksskolan i fortsättningen behöver rörelsekapital utöver de löpande inkomstmedel, som stå till skolans förfogande. Så sent som i statsverkspropositionen till 1941 års riksdag föreslog chefen för socialdepartementet, att ovannämnda belopp å 20 000 kronor i sin helhet finge utnyttjas som rörelsekapital för skolans del. Vid dåvarande tidpunkt

hade det varit möjligt att till riksgäldskontoret återbetala medlen, som då kunde ha tagits från det överskott å 85 000 kronor, som återlevererades till statsregleringen för budgetåret 1940/41.

Medel, som anvisas å fonden för förslag till statsverket, äro att betrakta som förskott, vilka så snart ske kan skola återbetalas eller ersättas till riksgäldskontoret. Då tidpunkten för återbetalning till riksgäldskontoret av det till hantverksskolan år 1922 utbetalda rörelsekapitalet med hänsyn till departementschefens ovannämnda ställningstagande år 1941 synes oviss, kan ifrågasättas om rörelsekapitalet fortfarande skall redovisas å fonden för förslag till statsverket. I likhet med revisorerna anse fullmäktige åtgärder böra vidtagas för beloppets avförande ur riksgäldskontorets räkenskaper. För att detta skall kunna ske måste beloppet antingen återbetalas, avskrivas eller överföras till annan fond. För egen del finna fullmäktige lämpligast, att beloppet avskrives med anlitande av de medel, som från driftbudgeten avsatts till fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster. Emellertid synes det önskvärt att, innan avskrivning sker, frågan om beloppets bokföring hos hantverksskolan klarlägges genom Kungl. Maj:ts försorg.

Vad angår lånet till universitetet i Uppsala för anordnande av lokaler m. m. för institutet för högspänningsforskning anse fullmäktige, att lånet skulle kunna avskrivas. Det torde emellertid ankomma på Kungl. Maj:t att företaga den ytterligare utredning, som revisorerna ifrågasatt, och fatta beslut i ärendet.

Revisorerna ha framhållit önskvärdheten av att en undersökning verkställes, om icke *andra under fonden för förslag till statsverket bokförda lånefordringar* kunna regleras. Denna uppfattning delas av fullmäktige. I den mån det kan ankomma på riksgäldskontoret att taga initiativ härutinnan, komma fullmäktige att hos vederbörande myndighet göra de framställningar, som kunna påkallas för nedbringande av de under förlagsfonden redovisade fordringarna.

Utskottet. I likhet med revisorerna och fullmäktige anser utskottet skäl tala för att staten avskriver de i riksgäldskontoret under fonden för förslag till statsverket redovisade fordringarna för rörelsekapital till hantverksskolan i Kristinehamn för blinda och för lån till universitetet i Uppsala för anordnande av lokaler m. m. för institutet för högspänningsforskning. Såsom fullmäktige framhållit, torde, innan beslut i avskrivningsfrågan fattas, viss ytterligare utredning behöva verkställas genom Kungl. Maj:ts försorg. Det torde böra ankomma på fullmäktige att bringa frågan under Kungl. Maj:ts prövning.

Vidkommande det av revisorerna upptagna spörsmålet om en översyn av de å förlagsfonden i övrigt bokförda fordringarna i syfte att i möjligaste mån ernå en reglering av desamma torde det med hänsyn till vad fullmäktige i ärendet anført kunna påräknas, att fullmäktige komma att låta verkställa härför erforderliga utredningar samt därefter till vederbörande ingå med de framställningar, vartill utredningarna kunna giva anledning.

Vid angivna förhållanden synes något särskilt beslut av riksdagen icke erfordras med anledning av de av revisorerna gjorda uttalandena. Utskottet har därför endast velat vad i detta ärende förekommit för riksdagen

omförmåla.

5:o.

Protokoll och berättelser.

Vid granskning av ovannämnda protokoll och berättelser har utskottet i övrigt icke funnit något förhållande, som påkallat särskilt yttrande från utskottets sida; vilket utskottet härmed får för riksdagen

anmäla.

6:o.

Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksbanken.

Efter granskning av riksbankens räkenskaper för år 1947 hava riksdagens senast församlade revisorer i sin därom avgivna berättelse meddelat, att de för sin del ansåge, att ansvarsfrihet borde beviljas fullmäktige i riksbanken.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att med avseende å riksbankens tillstånd, styrelse och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet ej funnit anledning till erinran samt att utskottet för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att ansvarsfrihet må beviljas fullmäktige i riksbanken *dels* för förvaltningen under år 1947 av bankens såväl huvudkontor som samtliga avdelningskontor i orterna, *dels ock* för de beslut och åtgärder, som finnas antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1948 till och med den 9 januari innevarande år.

7:o.

Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksgäldskontoret.

Revisorerna hava för sin del tillstyrkt, att ansvarsfrihet måtte beviljas fullmäktige i riksgäldskontoret för den tid, revisionen omfattat.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att med avseende på riksgäldskontorets ställning och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet ej funnit anledning till erinran samt att utskottet för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att fullmäktige i riksgäldskontoret må tillerkännas ansvarsfrihet ej mindre för den av riksdagens år 1948 församlade revisorer granskade förvaltningen av riksgäldskontoret under tiden 1 juli 1947—30 juni 1948 än även för alla beslut och åtgärder, som finnas antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1948 till och med den 9 januari innevarande år.

Stockholm den 17 mars 1949.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Åkerberg, Sundvik*, Leander, Näsgård, Fahlander, Petersson i Karlskrona*, Grym och Nordenson;

från andra kammaren: herrar Wiberg, Andersson i Munkaljungby**, Fröderberg, Persson i Norrby, Nilsson i Landskrona*, Schmidt, Svensson i Alingsås och fru Humla*.

---

* Ej närvarande vid justeringen av p. 2:o av utlåtandet.

** Ej närvarande vid justeringen av utlåtandet.

**Riktlinjerna för den ekonomiska politiken enligt regeringens
deklaration den 28 oktober 1948.**

1. Jämvikt måste skapas mellan export och import. En nedskärning av importen till exportens nuvarande nivå skulle innebära risker för minskad produktion. Balansen bör därför uppnås genom ökning av exporten. Av den inom landet tillverkade varumängden kommer en större del att användas för export än för närvarande.

2. Exportintressena beaktas vid beviljandet av byggnadstillstånd för såväl anläggningar som bostäder, vid tilldelning av importlicenser, vid fördelning av handelsreglerade varor och vid kreditgivning.

3. En fortsatt stegring och effektivisering av hela produktionen måste ske. Vederbörligt utrymme måste skapas för investeringar på områden och i företag med hög produktivitet. Produktionshämmande moment i regleringssystemet böra undanröjas.

4. För att nå denna nödvändiga produktions- och exportökning krävas ansträngningar av alla grupper i samhället och ett nära samarbete mellan statsmakterna och näringslivets ekonomiska och fackliga organisationer.

5. En politik efter dessa linjer skapar förutsättningar för en standardhöjning på längre sikt. Läget nödvändiggör emellertid en begränsning av den omedelbara konsumtionen.

6. Investeringsvolymen måste hållas inom ramen för sparandet. Begränsningen av mindre nödvändiga investeringar förutsätter en restriktiv kreditpolitik. En sådan kreditpolitik utan räntehöjning kräver ett nära samarbete mellan riksbanken och olika slag av kreditföretag.

7. Denna politik medför krav på stor återhållsamhet i fråga om allmänna investeringar, som syfta till ytterligare höjning av den inhemska standarden. Stor sparsamhet måste iakttagas i fråga om det allmännas utgifter. Överbalansering av statens budget bör upprätthållas vid minst samma höjd som för närvarande.

8. Programmets genomförande förutsätter en stabilisering av priser och penninginkomster. De skenbara uppoffringar som en sådan stabilisering innebär utgöra medborgarnas gemensamma bidrag till den kraftansträngning, som är ofrånkomlig, om en säker grund skall kunna läggas för fortsatt ekonomiskt framåtskridande.

Reservationer:

A) Vid punkten 1:o (ang. valuta- och penningpolitiken).

1) av herrar *Petersson* i Karlskrona, *Fröderberg* och *Schmidt*, vilka ansett, att utskottets yttrande (s. 11—14) bort ha följande lydelse:

»Beträffande den ekonomiska politiken ha strävandena under år 1948 mera målmedvetet än tidigare inriktats på att återställa den samhällsekonomiska balansen. Utvecklingen har visat riktigheten av den uppfattning, som sedan länge framhåvt den grundläggande betydelsen av att sådan balans återställas och bevaras. En stabilisering av löneläget har vunnits genom de under hösten träffade överenskommelserna med löntagarorganisationerna att avstå från krav på lönestegringar intill slutet av år 1949. Vid dessa överenskommelser ha parterna förutsatt att andra folkgrupper likaså avstå från inkomststegring utöver fjolårets nivå och sålunda avstå från prishöjningar i detta syfte.

Riksbankens direkta inflytande på utvecklingen inom det ekonomiska livet ligger på valuta- och penningpolitikens områden. Vad *valutapolitiken* beträffar äro fullmäktiges möjligheter att direkt påverka guld- och valuta-reservernas utveckling starkt begränsade så länge valutakurserna äro fixerade. Denna utveckling är beroende av exportens och importens storlek och övriga poster i betalningsbalansen. Genom en hård skärpning av importregleringen, vilken handhaves av andra institutioner än riksbanken, har valuta-reservens reduktion kunnat bringas att upphöra, tyvärr till priset av svåra olägenheter för det svenska näringslivet.

Skall vår rörelsefrihet på handelspolitikens område stärkas och en ökad import av för vårt näringsliv betydelsefulla varor kunna komma till stånd, är en väsentlig ökning av den svenska exporten erforderlig. Tyvärr har emellertid exportexpansionen försvårats av ökad konkurrens på utländska marknader, där tendenser till en omsvängning av konjunkturerna kunnat skönjas, samt av jämförelsevis höga inhemska priser och kostnader. Försumrade avsättningsmöjligheter och fallande priser ha framträtt, särskilt för pappersmassa i Förenta staterna, vilket sannolikt kommer att framtvunga en krympning av importen därifrån. Prisutvecklingen utomlands på våra import- och exportvaror hotar sålunda att rubba förutsättningarna för vår ekonomiska politik. Desto angelägnare är det, att inom landet en sådan politik föres. att icke blott inflationstrycket hålles tillbaka och ytterligare kostnadsstegringar undvikas utan även kostnadsnivån anpassas efter förhållandena under det övergångsskede från varubrist till mera normal tillgång, vari världen nu synes befinna sig. Det är ännu oklart på vad sätt en sådan reduktion av kostnadsnivån i jämförelse med utlandets förhållanden skall kunna ske, så länge tanken att återföra den svenska kronan till ungefärligen

samma yttre värde som före apprecieringen år 1946 avvisas, så som skett under det gångna året.

Såsom redogörelsen — — — (s. 13) — — — stabiliseringssträvandena.

Vad själva räntefrågan beträffar, är utskottet i likhet med fullmäktige av den uppfattningen, att ett frånträdande av lågräntepolitiken under rådande läge skulle ha medfört allvarliga svårigheter för den ekonomiska politiken. Däremot skulle en begränsad rörlighet i räntenivå och obligationskurser kunnat användas för att hålla tillbaka utbudet av obligationer till riksbanken. På så sätt skulle utan någon räntehöjning av nämnvärd betydelse i andra avseenden än det ovannämnda en större stramhet kunnat åstadkommas på penning- och kapitalmarknaden. Det är enligt utskottets mening ej motiverat att avstå från räntevariationer som led i den allmänna penningpolitiken. I olika lägen torde möjligheterna till ränteförändringar alltjämt vara av betydelse för riksbanken i dess valutavärdande verksamhet.

Riksbankens obligationsköp ha under första halvåret 1948 liksom under år 1947 varit ägnade att motverka den åtstramning av penningmarknaden, som bankens valutaförsäljningar eljest skulle ha medfört. Under senare delen av år 1948 avtogo valutaförsäljningarna för att slutligen helt upphöra och ersättas av valutaköp, medan stödköpen av obligationer alltjämt fortgingo. Det är naturligt, att en utveckling av denna art kunnat inge betänkligheter hos dem, som i en effektiv kreditbegränsning se ett av de verksammaste medlen att dämpa överkonjunkturen. Den genom obligations- och valutaköpen under senare halvåret 1948 åstadkomna ökade lättnaden på penningmarknaden har dock icke medfört någon kreditexpansion utan i stället av kreditinrättningarna utnyttjats för att förbättra deras likviditet. Den försiktighet, som härvid iakttagits av kreditinstitutet, har stått i samklang med de överenskommelser om återhållsamhet i kreditgivning, som träffats med riksbanken.

Genom ovannämnda och andra regleringsåtgärder har kapitalmarknaden fått sin rörelsefrihet i viss mån beskuren, men dessa åtgärder ha bidragit till att hålla kapitalanspråken inom gränserna för det verkliga nysparandet och sålunda motverka ett inflatoriskt tryck från investeringssektorn. Det synes utskottet angeläget att i detta sammanhang betona önskvärdheten av att en återgång till friare förhållanden på kapitalmarknaden snarast möjligt kommer till stånd. På detta område är det — liksom beträffande utrikeshandeln — av grundläggande betydelse för möjligheterna att avskaffa regleringarna, att balansen i samhällsekonomin återställs.

Utskottet har under de senare åren vid olika tillfällen framhållit vikten av att under inflationskonjunkturen en sådan penningpolitik föres, att penning- och kapitalmarknaden icke inges en känsla av penningriklighet. En viss penningknapphet hos kreditinstitutet kan nämligen utöva en nyttig återhållande inverkan på den utanför statens kontroll liggande enskilda investeringen. Visserligen har, såsom nyss framhållits, den ökade lättnad på penningmarknaden, som i stort sett karakteriserat utvecklingen under år 1948, icke utlöst någon kreditexpansion. Stramhet på penningmarknaden

är emellertid ett verksamt medel att begränsa den inflationsdrivande kredit-
efterfrågan och bör därför, utan uppgivande av en lågräntepolitik, efter-
strävas.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet härigenom velat för riksdagen
omförmäla.»

2) av herrar *Wiberg* och *Nordenson*, vilka ansett att utskottets yttrande (s.
11—14) bort ha följande lydelse:

»I den ekonomiska politiken kan under år 1948 ett betydelsefullt framsteg
noteras såtillvida, som man kommit till allmän insikt om, att rubbningarna
i den inre och den yttre balansen väsentligen ha sin grund i det köpkrafts-
överskott, som uppstått genom att inkomststegringar och investeringsverk-
samhet drivits längre än vad löpande produktion och sparande medgivit.
Den inflationsbetonade högkonjunkturen fortsatte emellertid, ehuru steg-
ringstendensen avsevärt mattades under årets senare del. De omständigheter,
som efter hand ledde till en minskning av spänningen mellan tillgång och
efterfrågan, hänförde sig i huvudsak till den reala sidan av samhällsekon-
omien. Sålunda blev skördeutfallet gynnsammare än under föregående år,
och likaledes inträdde en stegring i industriproduktionen såsom följd av
ökad rationalisering och en förbättrad råvaru- och bränsleförsörjning. Här-
igenom blev varutillgången rikligare. Samtidigt hölls efterfrågan tillbaka
genom ökade kvantitativa kontroll- och regleringsåtgärder. Slutligen ma-
nade osäkerheten i den internationella utvecklingen, som företedde flera
tydliga tecken på en begynnande konjunktturnedgång, till ökad försiktighet
vid bedömningen av framtidsutsikterna. Den realekonomiska utvecklingen
ledde sålunda i och för sig till en icke oväsentlig successiv minskning av in-
flationstrycket.

Vid detta förhållande blir det av särskilt intresse att söka fastställa, i vil-
ken mån nu berörda tendens underbyggs respektive motverkats genom de
av riksbanken under året vidtagna penningpolitiska åtgärderna.

Riksbankens direkta inflytande på penningpolitiken hänför sig väsent-
ligen till förändringarna i bankens innehav av guld och valutor samt av
obligationer och skattkamarväxlar. Den starka minskning av valutareser-
ven, som pågått sedan sommaren 1946, fortsatte under fjolåret, dock med
tyngdpunkten förlagd till första halvåret, varunder nedgången belöpte sig
till 338 miljoner kronor. Mot slutet av 1948 skedde en viss återhämtning
delvis av säsongkaraktär, varigenom nettominskningen av reserven nedbringa-
des till 119 miljoner kronor enligt riksbankens årsberättelse. Valutaför-
säljningarna inneburo, att betalningsmedel drogos från marknaden. Under
året fortsatte emellertid även bankens uppköp av obligationer och skatt-
kamarväxlar med resultat, att bankens portfölj av obligationer och skatt-
kamarväxlar vid årsskiftet stigit med 570 miljoner kronor. Motsvarande
belopp hade sålunda tillförts marknaden i form av betalningsmedel. Netto-
resultatet av nu berörda marknadsoperationer blev följaktligen en ökning

av likviditeten med (570 — 119 =) 451 miljoner kronor. Riksbanken har således icke endast underlåtit att genom en aktiv penningpolitik stödja utvecklingen mot ekonomisk balans utan har genom sina marknadsoperationer handlat i motsatt riktning. Denna politik måste av flera skäl karakteriseras såsom anmärkningsvärd. Utskottet vill för det första erinra om, att de beräkningar, som framlades i 1948 års finansplan, utmynnade i en differens mellan ökningen av efterfrågan och ökningen av tillgången på 1 miljard kronor. Redan denna förhandsuppskattning av den ekonomiska utvecklingen under år 1948 innebar självfallet en allvarlig maning till den främsta penningvårdande instansen att använda de medel, som stodo till buds för att dämpa de inflatoriska tendenserna. För det andra hade bankens huvudmän, riksdagen och bankoutskottet, redan 1947 understrukit betydelsen av att en sådan penningpolitik fördes, att penning- och kapitalmarknaderna icke ingåves en känsla av penningriklighet. För det tredje har den svenska regeringen i skilda sammanhang bland annat vid Sveriges anslutning till konventionen angående europeiskt ekonomiskt samarbete, varom proposition förelades riksdagen den 30 juni 1948, förpliktat sig att vidtaga åtgärder för att uppnå eller upprätthålla stabilitet hos den egna valutan och i de inre finansiella förhållandena samt, över huvud taget, förtroendet för det nationella penningssystemet. Riksbankens handhavande av penningväsendet under fjolåret står enligt utskottets förmenande icke i god överensstämmelse vare sig med de krav, som det ekonomiska läget vid 1948 års ingång motiverade eller med bankoutskottets av riksdagen godkända uttalanden, slutligen ej heller med svenska regeringens nyssberörda, av riksdagen godkända internationella åtagande.

Av den tidigare lämnade redogörelsen framgår emellertid, att de nu gjorda erinringarna icke drabba fullmäktige i dess helhet. En minoritet inom fullmäktige har nämligen gång efter annan framställt yrkanden om en sådan ändring av principerna för bankens handhavande av penningväsendet, som skulle inneburet tillämpandet av en smidigare kurssättning på obligationsmarknaden och en rörligare räntepolitik för att hålla tillbaka penningmängden och stödja stabiliseringssträvandena. En sänkning av obligationskurserna skulle varit ägnad att minska utbudet av obligationer på marknaden och skulle ha framkallat en större återhållsamhet i fråga om investeringar och inköp. När fullmäktigemajoriteten slutligt avvisade denna tanke, hade motsättningarna inom fullmäktige tillspetsats därhän, att en genomgripande förändring i riksbankens ledning blev ofrånkomlig. Den 4 december avgick riksbankschefen under anförande av att han icke vunnit anslutning till den ekonomiska politik, för vilken han gjort sig till tolk, och att han ej kunde medverka i den riksbankspolitik, som komme att inaugureras, och som i verkligheten medfört en höjning av kursen på vissa obligationer och sänkning av räntan på skattkamarväxlar.

Då sålunda räntan och den aktiva penningpolitiken av fullmäktigemajoriteten avskrivits såsom medel för att tillsammans med andra åtgärder nå ekonomisk balans, har majoriteten i stället velat falla tillbaka på direkta

kreditrestriktioner. Strävanden ha sålunda gjort sig gällande att förmå olika kreditinstitut att avsäga sig rätten till fri försäljning av obligationer eller rätten att övertaga inteckningslån från andra institut. Sådana metoder måste emellertid, om de tillämpas i större omfattning, medföra, att kreditmarknaden uppdelas i olika sektioner utan tillräcklig förbindelse sig emellan. Detta leder till en ökad stelhet och en bristande anpassning av kreditgivningen efter lånemarknadens behov samt medför menliga konsekvenser för bl. a. det obligationssystem, som uppbyggts till gagn för allmän och enskild verksamhet. Särskilt betänkligt synes det utskottet vara, om, såsom under viss tid tillämpats, hypoteksinstitutionerna i princip skulle betagas möjligheten att lämna krediter mot säkerhet i äldre fastigheter. Sådana åtgärder äro icke endast ägnade att desorganisera en viktig del av det svenska kreditlivet utan kunna även leda till allvarliga olägenheter och orättvisor för de enskilda medborgarna. För att tillgodose sina lånebehov skulle personer, som placerat sitt sparkapital i fastighet, bli hänvisade till långivare utanför bankväsendet och ofta få finna sig i ogynnsammare lånevillkor. Beklagliga tendenser härtill gjorde sig, enligt vad utskottet har sig bekant, gällande mot slutet av året.

Utskottet vill även bringa i erinran den skyldighet att sterilisera viss del av aktiebolags vinster genom insättning å spärrkonto i riksbanken, varom beslut fattades vid 1948 års riksdag. Också denna åtgärd har karaktären av direktgripande å kapitalmarknaden. I kraft av berörda lagstiftning har under året insättning å spärrkonto verkställts till ett belopp av 128 miljoner kronor. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 30 uttalade första lagutskottet, att det vore uppenbart, att den tilltänkta steriliseringen av bolagsvinsterna icke kunde få den åsyftade penningpolitiska effekten, med mindre de å spärrkonto insatta medlen verkligen toges ur marknaden och icke från den sedelutgivande banken. Vad riksdagen med första lagutskottet sålunda anförde, utgjorde uppenbarligen en anvisning till riksbanken att icke neutralisera verkan av spärrkontoinsättningarna genom samtidiga obligationsköp. Denna förutsättning, som jämväl med skärpa framhållits i remissuttalanden från näringslivets organisationer, ha fullmäktige helt underlåtit att beakta.

Såsom helhetsintryck av den penningpolitiska utvecklingen under 1948 framstår sålunda, att inga allmänt verkande penningpolitiska medel kommit till användning för att utjämna spänningen mellan tillgång och efterfrågan. För att nå denna utjämning har en prisstegring på omkring 1 miljard kronor fått slå igenom. Till en mindre del förklaras denna av de nya varuskatterna, men huvudparten är ett klart uttryck för penningvärdets försämring.

Till försvar för den förda politiken har anförts, att en eventuell räntehöjning skulle medföra hyreshöjning och stegring av levnadskostnadsindex, varigenom inkomststabiliseringssträvandena skulle äventyras. Såsom av olika utredningar framgått, äro farhågorna för av en räntehöjning orsakad stegring av levnadskostnadsindex i hög grad överdrivna. En halvprocentig sådan skulle sålunda icke höja levnadskostnadsindex mer än med cirka en en-

het. Trots valutaförluster under de tre sista åren på 1 846 miljoner kronor har penningvärdet dock under samma tid försämrats med cirka 10 à 11 procent; en utveckling, vilken effektivare skulle kunnat motverkas, därest riksbanken i rätt tid övergått till en rörligare räntepolitik. Bankens portfölj av obligationer och skattkamarväxlar ökades tillika under samma tid med 2 183 miljoner kronor. De medel, som riksbanken ställt till marknadens förfogande, ha inneburit, att tidigare investerade sparmedel gjorts likvida och därmed kunnat användas till att öka efterfrågan på varor och tjänster. I detta sammanhang vill utskottet erinra om den markanta stegringen av sedelomloppet under fjolåret.

Enär effektiva penningpolitiska medel icke anlitats för att åvägabringa stabilitet, ha i stället, inför den hotande prisstegringen, andra och hårdare åtgärder måst tillgripas — skärpt pris-, investerings- och kreditkontroll. Dessa ingrepp ha visserligen medfört, att kreditvolymen minskats, men samtidigt ha de inneburit en betänklig ökning av stelheten i det ekonomiska systemet.

Med hänsyn till omfattningen av de direkta tvångsingripandena i det ekonomiska livet är den balans, som nu till äventyrs uppnåtts, av konstlad natur. Vad som nu måste eftersträvas är emellertid en naturlig balans, icke ett med tvång upprätthållet jämviktsläge. En aktiv penningpolitik kan snabbare leda till en avveckling av de direkta kontrollerna och regleringarna och därmed till ökad rörlighet inom alla delar av näringslivet än, som kan förväntas, om man avsäger sig möjligheten att använda generellt och automatiskt verkande penningpolitiska medel. Med allmänt verkande medel bör eftersträvas större återhållsamhet inom konsumtionen för att bereda utrymme för en sundare utveckling av investeringarna och ett upprätthållande av rationaliseringsarbetet på en önskvärd nivå. Det är alltså angeläget, att penningtillgången icke blir för riklig. I enlighet härmed bör riksbanken ej endast neutralisera den ökning av penningmängden, som skulle föranledas av en eventuell återströmning av valutor till banken, utan över huvud taget söka tillvarataga varje möjlighet till försäljning av skattkamarväxlar och obligationer i en fri, öppen marknad. Läget kräver en rörlig penningpolitik med ett fast penningvärde såsom mål. Sparandet är för litet. Intet befördrar sparandet så som övertygelsen om att pengarna komma att bibehålla sin köpkraft. Det är därför av vikt, att en sådan ekonomisk politik och penningpolitik föres, att tilltro till penningvärdets stabilitet skapas och vidmakthålles.

På det valutapolitiska området innebär den mot slutet av fjolåret inträdda förbättringen av valutaställningen icke att importen anpassat sig efter landets verkliga resurser. För att uppnå en reell stabilisering av valutatan är det ofrånkomligt, att den svenska utrikeshandeln så avväges, att en ytterligare förtäring av valutareserven undviks. Enligt konjunkturinstitutets uppskattningar av den svenska bytesbalansen för år 1949 skulle under innevarande år komma att utnyttjas ytterligare omkring 150 miljoner kronor av Sveriges gamla pundbehållning. En sådan utveckling måste enligt

utskottet betraktas såsom mycket olycklig. Vårt läge kräver tvärtom, trots de värdefulla förmåner, som Marshallkrediterna innebära, att inga ansträngningar sparas för att med egna resurser få till stånd en snabb återuppbyggnad av guld- och valutareserven, så att vår ekonomiska rörelsefrihet återställs och den allmänna beredskapen stärkes. I all synnerhet är dollarproblemet ägnat att ingiva bekymmer. Exporten måste därför främjas. Den försvåras emellertid av ökad konkurrens på utländska marknader, där tendenser till en omsvängning av konjunkturerna kunnat skönjas, samt av jämförelsevis höga inhemska priser och kostnader. Försämrade avsettningsmöjligheter och fallande priser ha framträtt, särskilt för massa i Förenta staterna, vilket sannolikt kommer att framtinga en beklaglig krympning av importen därifrån. Prisutvecklingen utomlands på våra import- och exportvaror kan sålunda rubba de uppgjorda planerna. Desto angelägnare är det att icke blott inflationstrycket hålles tillbaka och ytterligare kostnadsstegringar undvikas utan även att kostnadsnivån anpassas efter förhållandena under det övergångsskede från varubrist till mera normal tillgång, vari världen nu synes befinna sig.

Såsom ett medel att främja exporten har i den ekonomiska diskussionen under år 1948 framförts förslag om en depreciering av den svenska kronan. En sådan åtgärd har motiverats med att det vid apprecieringen år 1946 fastställda yttre värdet på den svenska kronan icke blivit förankrat i en inre balans, i det att inkomster, priser och kostnader sedermera tillåtits utveckla sig i sådan riktning, att kronan nu framstode såsom övervärderad gentemot vissa främmande valutor. Man får icke bortse från att ett sådant läge kan inträda, då det befinner sig nödvändigt att företaga en depreciering av den svenska kronan separat eller i samverkan med övriga europeiska länder. Avgörandet bör träffas med hela det svenska folkhushållets intressen för ögonen. Ett av de motiv, som fördes fram i samband med diskussionerna om kronkursens höjning 1946, var, att Sverige vid en eventuell senare devalvering skulle äga större handelsfrihet att vid valfri tidpunkt vidtaga de justeringar nedåt till det tidigare kronvärdet, som kunde påkallas av ändrade förhållanden i vårt lands relativa konkurrensförmåga. Om en depreciering vidtages, får en sådan åtgärd emellertid ej neutraliseras genom att priset på importvaror med konstlade medel hålles nere. Kravet på återställandet av den ekonomiska balansen leder till att vårt folkhushåll måste taga alla konsekvenser av en eventuell växelkursändring. Utskottet förutsätter, att fullmäktige skola med uppmärksamhet följa den internationella utvecklingen och vidtaga de åtgärder, som kunna finnas erforderliga.

Utskottet har vid sin genomgång av fullmäktiges protokoll icke kunnat undgå att uppmärksamma det nära samband, som särskilt i räntefrågan och frågan om införandet av vissa kreditrestriktioner upprätthållits mellan regeringen och fullmäktige, varvid regeringen bland annat låtit förstå, att den icke kunde godtaga någon räntehöjning. Dåvarande riksbankschefen uttalade såsom sin uppfattning, att frågorna vore av räckvidd att böra underställas riksdagen och bankoutskottet, men så skedde ej. I likhet med konsti-

tutionsutskottet vid 1932 års riksdag finner utskottet det visserligen naturligt, att i mera beydelsefulla frågor en samverkan äger rum med regeringen, liksom för övrigt även med representanter för näringslivet, men utskottet finner angeläget inskräpa vikten av att riksbankens ställning såsom ett oberoende verk under riksdagens kontroll oryggligen hävdas.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet härigenom velat för riksdagen
omförmälan.»

3) av herrar *Näsgrård* och *Persson* i Norrby; samt

B) vid *punkten 2:o* (ang. förlagsväxelkredit till Aktiebolaget Aerotransport)

av herrar *Wiberg*, *Petersson* i Karlskrona, *Nordenson*, *Fröderberg* och *Schmidt*, vilka ansett, att utskottets yttrande (s. 18) bort ha följande lydelse:

»Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, har 1948 års riksdag (vår-sessionen) godkänt förslag till avtal mellan ABA och Sila, enligt vilket den av dem bedrivna rörelsen skulle sammanföras till ett bolag, varvid staten i detta bolag skulle tillskjuta halva aktiekapitalet genom att dels mot likvid i aktier överlåta ABA:s tillgångar efter särskild värdering och dels därutöver till pari teckna ytterligare erforderligt antal aktier. Samtidigt beslöt riksdagen öka möjligheterna för bolaget att erhålla lån från luftfartslånefonden; dock anvisades icke omedelbart något anslag för ändamålet. Det framgår ock, att krediten beviljats av fullmäktige, sedan kommunikationsministern i skrivelse till riksbankschefen förklarar sig ha för avsikt att framdeles föreslå Kungl. Maj:t att hos riksdagen äska det anslag, som erfordrades för fullgörande av statens skyldigheter enligt ovannämnda avtal, och att förelägga riksdagen förslag om ökning av luftfartslånefonden i åtminstone den utsträckning, som erfordrades för överflyttning av den kredit, riksbanken kunde komma att lämna ABA, till lån ur fonden. Det förutsattes härvid, att denna framställning skulle göras till 1949 års riksdag.

Enligt utskottets mening borde fullmäktige icke ha beviljat den ifrågasatta krediten, för vilken någon direkt säkerhet icke ställts. Ärendet hade i stället bort underställas 1948 års höstriksdag, som då fått tillfälle att taga frågan om bolagets fortsatta finansiering under övervägande med utgångspunkt från det nya läge, som synes ha inträtt, sedan avtalsfrågan behandlats vid vårriksdagen samma år.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet härigenom ansett sig böra för riksdagen

omförmäla.»